RUSSKI MIR'I KÜÜNAL KUSTUB

Kreml kasutab Vene Õigeusu Kirikut Ukraina- ja Lääne-vastase võitluse eelpostina.

Venemaa eriteenistused püüavad iga hinna eest säilitada VÕK-i kui järeleproovitud katteasutuse struktuure välisriikides.

Venemaa terror Ukrainas kahjustab pöördumatult VÕK-i positsioone ja selle rahvusvahelist mõjukust.

2019. aasta avalikus ohuhinnangus tõdesime, et Venemaa agressiooni korral ei ilmuta Kremli üks kauaaegsemaid mõjutustegevuse tööriistu − Vene Õigeusu Kirik (VÕK) solidaarsust agressiooni ohvriga, vaid hoiab Kremli poole. VÕK-i juhtkonna toetus Venemaa sõjategevusele Ukrainas näitab seda selgelt nii sõnas kui ka teos. Patriarh Kirill (kodanikunimega Vladimir Gundjajev) väljendab üha tooremate Ukraina- ja Lääne-vastaste üleskutsetega oma kiriku võimuladviku ja riigivõimu arusaama kiriku ja riigi „sümfooniast". *Russki Mir*'i ideoloogia teenistusse rakendatud VÕK-i juhtkonna tegevus pakub juba aastaid väga mitmekesist pilti Venemaa Lääne-vastase mõjutuspoliitika arsenalist. Järgnevalt vaatleme, kuidas Kreml ja Vene eriteenistused kasutasid ja püüavad praegugi kasutada kõikjal endise Vene impeeriumi ja NSV Liidu vallutatud aladel ainuõige õigeusu kiriku positsioonile pretendeeriva VÕK-i võrgustikke oma eelpostina Ukrainas.

Alates 1990. aastatest kasutavad Venemaa eriteenistused Ukraina omariikluse õõnestamiseks ära NSV Liidu ja Venemaa eriteenistustega seotud vaimulikke ja koguduste radikaalsemaid Kremli-meelseid liikmeid. Venemaa nn kaasmaalastepoliitikaga kooskõlas ja tsaariaegse venestamispoliitika jälgedes püüab Moskva Patriarhaat, kes kehtestas end Ukrainas 17. sajandil Venemaa sõjategevuse tulemusena (Eestis ja Lätis 18. sajandil), etendada ukrainlaste „emakirikut", millel olevat ainuõigus ühendada venelasi, ukrainlasi ja valgevenelasi üheks „kolmainuliseks", Moskvale alluvaks suurriiklikuks pereks, halvustades seejuures ukrainlaste endi valikuid. Sünkroonselt Venemaa teiste propagandakanalitega levitasid VÕK-i filiaalid Ukraina-vastast propagandat nii jutlustes kui ka propagandaväljaannetes ka 2022. aastal vahetult enne

Venemaa täiemahulise kallaletungi algust. Näiteks jaanuaris, kui Kreml vajas Ukraina-vastast hüsteeriat sobiva fooni loomiseks eelseisvale sõjalisele rünnakule, avaldas Moskva Patriarhaadi filiaal Eestis (MPEÕK) oma ajakirja *Pravoslavnõi Sobesednik* Ukraina- ja Eesti-vastast laimu ja valeväiteid sisaldava erinumbri.

Venemaa eriteenistuste värvatud või koostööle kaasatud VÕK-i vaimulikele on antud ülesanne koguda teavet meeleolude, väljapaistvamate isikute, Ukraina väeosade paiknemise ja koosseisu kohta. Näiteks pakkus Venemaa eriteenistustele erilist huvi pihisaladust rikkuvate VÕK-i sõjaväevaimulike kogutud teave Ukraina sõjaväelaste terviseandmetest ja meeleoludest. Nüüdseks on Ukraina tõkestanud VÕK-i vaimulike juurdepääsu Ukraina Relvajõududele.

VÕK-i vaimulikele on antud ülesanne koguda teavet Ukrainas levivate meeleolude kohta.

Ukraina-vastase sõjategevuse kavandamisel osutavad Vene luuregа seotud VÕK-i vaimulikud ja Vene äärmuslastest usaldusisikud VÕK-i kogudustes Venemaale logistilist toetust (nt valmistavad ette majutuspaiku ja relvapeidikuid Vene üksustele, ladustavad propagandamaterjale kogudusemajades ja kloostrites).

VÕK-i avalik toetus Venemaa sõjategevusele kiirendab VÕK-i allesjäänud kirikuorganisatsiooni lagunemist Ukrainas.

Allikas: Alexey Pavlishak / Reuters

Venemaa kallaletungiga üheaegselt aktiveeriti Venemaa eriteenistustest kureeritud VÕK-i esindajad: rindepiirkonnas ja Venemaa kontrolli alla võetud alal õhutavad nad Ukraina-vastaseid meeleolusid ja osutavad toetust okupantidele. Ukraina vägede kontrollitud territooriumil piirduvad Vene-meelsed vaimulikud sageli n-ö vaikiva vastupanuga Ukrainale (Venemaa motiivide ettevaatlik õigustamine kogudustes, mitmemõtteline hinnang „vennatapusõjale“).

VÕK aitas vormistada territooriumi röövimist Ukrainalt. Kui 2014. aastal eelistas ka ukrainlaste patriarhi mänginud Kirill Krimmi annekteerimise ajal jääda n-ö lambanahka, kartes kahjustada VÕK-i Ukraina filiaali positsiooni (hinnanguliselt 50% VÕK-i kogudustest), siis pärast Venemaa täiemahulist kallaletungi ei pidanud VÕK-i juhtkond paljuks ennetada Ukraina nelja oblasti formaalset liitmist Venemaaga. 07.06.2022 otsustas Moskva Patriarhaadi sinod eraldada oma formaalselt iseseisva Ukraina filiaali küljest (ilma viimase nõusolekuta) Krimmi, Donetski ja Horlivka alad ja võtta need vahetult Moskva Patriarhaadi koosseisu. VÕK-i esindajad osalesid Kremlis 30.09.2022 toimunud, Ukrainalt anastatud alade Venemaa koosseisu vastuvõtmise tseremoonial. Sarnast jaga-ja-valitse-tegevust saab VÕK rakendada mujalgi, kui Venemaa agressioon loob selleks soodsad tingimused.

Venemaa ulatuslik terror Ukrainas, mis hävitab muu hulgas VÕK-i Ukraina kogudusi ja kirikuhooneid, kiirendab VÕK-i allesjäänud kirikuorganisatsiooni lagunemist Ukrainas. Tugevnenud on vastuolud Putinit kummardava VÕK-i keskuse ja välisriikide filiaalide vahel. Venemaa sõda idaslaavlaste õigeusu hälli – Kiievi vastu Iraani droonide ja „Venemaa džihaadist“ jutlustavate kadõrovlaste abil tekitab üha suuremat pahameelt ka VÕK-i kogudustes Venemaal, kus sajad julged ja eetilised vaimulikud on avalikult väljendanud oma vastuseisu. Kõik see paneb eriti Läänes tegutsevate VÕK-i filiaalide juhid keerulisse olukorda: ühest küljest tuleb säilitada kuulekus oma vaimulikule ülemusele, Kremli marionetist patriarh Kirillile, teisalt säilitada normaalsed suhted Venemaa juhtkonda tauniva asukohariigiga.

Moskva Patriarhaadi juhtkond ja selle kuraatorid Venemaa riigistruktuurides on VÕK-i piiritagustest raskustest teadlikud, eriti kuna Kreml ise on otsustanud n-ö saagida oksa, millel istub VÕK-i ja selle filiaalide juhtkond. Venemaa eriteenistuste pikaajalistes huvides on tingimata vajalik säilitada VÕK-i positsioonid välisriikides, mistõttu on VÕK-i filiaalide juhtidele antud vabad käed etendada kohalikku lojaalset usuorganisatsiooni ja vajadusel isegi kritiseerida kahepalgeliselt Venemaa ja VÕK-i juhtkonna mõningaid seisukohti või lihtsalt „sõda“, osutamata selgelt vastutajale. Sellise tegevusega püüab Venemaa luua eksitava mulje VÕK-i kohalikust harust kui sõltumatust kirikust, et juhtida tähelepanu eemale VÕK-i struktuuriüksuste kureerimist paariariigiks muutunud Venemaalt.

Tugevnenud on vastuolud Putinit kummardava VÕK-i keskuse ja välisriikide filiaali vahel.

Venemaa sõda Ukrainas ja VÕK-i kasutamine Ukraina-vastase relvana on rahvusvahelises avalikkuses tugevdanud arusaama, et kui haruorganisatsioonid VÕK-ist tegelikult ja täielikult ei eraldu, siis on nende sõltumatus pelk illusioon. Venemaa eriteenistuste ja VÕK-i sümbioosist tulenev julgeolekuoht on juba seadnud küsimärgi alla VÕK-i tuleviku Lätis, kus on ette võetud suund Õigeusu Kiriku iseseisvumisele, ja Leedus. VÕK-i rahvusvahelise võrgustiku lagunemist püüab Venemaa aga iga hinna eest takistada. 2022. aasta juunis saadeti erru VÕK-i nn välisminister, Moskva Patriarhaadi kiriklike välissuhete osakonna juht metropoliit Illarion (Grigori Alfejev),

kellele heideti ette arvukaid tegematajätmisi, eriti suutmatust takistada autokefaalse Ukraina Õigeusu Kiriku iseseisvumist ja tugevnemist. Traditsiooniliselt NSV Liidu ja Venemaa eriteenistuste katteasutusena tegutseva Moskva Patriarhaadi kiriklike välissuhete osakonna uueks juhiks määrati samuti VÕK-i Lääne-vastase mõjutustegevuse kogemusega metropoliit Antoni (Anton Sevrjuk), patriarh Kirilli endine erasekretär. Antoni ülesanne on päästa, mis päästa annab VÕK-i kahjustada saanud renomeest rahvusvahelisel areenil, kus ta püüab jätkata Venemaa terrorirežiimi ja VÕK-i propageerimist „traditsiooniliste väärtuste" bastionina. VÕK-iga koostöösoovi ilmutavaid või selle kaitseks rivistuvaid „kasulikke idioote" ja teisi valevagatsejaid on Läänes siiski üha raskem leida. Sarnaselt Venemaa mõjutustegevuse teistele instrumentidele ootab ka VÕK-i ees paratamatult süvenev kriis.